

Пише: Слободан Владушић
уторак, 01 јун 2010 18:26

У свом есеју “*Homo poeticus* упркос свему” из 1980. године, Данило Киш ће написати неколико горких истина о односу између европске књижевности и тадашњих југословенских књижевности. Претварајући се да југословенске књижевности посматра из угла Европе, Киш ће написати “Што се тиче литературе, ми, Европејци, имамо тога подоста, и не од најгоре врсте; а они какосезваше, србо-кркр, нека они изволе писати о такозваним деликатним темама, нека се изволе изругивати са својим политичарима, и са својим системом, нек опишу неки политички скандал стављен у један леп егзотични оквир...и ето вам добре литературе.” [\[1\]](#) Поново преокрећући

позицију “приповедача” Киш даље закључује: “Нама, дакле, Југословенима, нама *homo politicus*

, осталима све остало, све остале димензије тог чудесног кристала са стотину површина, тог кристала што се зове

homo poeticus

, те поетичне животиње која пати једнако од љубави колико и са своје смртности, од метафизике колико и од политике.”

[\[2\]](#)

Иако се у Кишовом тексту види да је *homo politicus* улога која је намењена југословенским књижевностима – да буду политика и ништа друго од политике – Кишова жаока је ипак уперена пре свега, ка нама самима: ми смо за то криви “јер ми сами нисмо одолели искушењу да експортујемо у свет наше мале (или велике, баш ме брига) проблеме национализма и шовинизма.”

[\[3\]](#)

Тридесет година је прошло од када је Киш написао овај свој текст згађен пристанком те културе (тада збирно узете под именом југословенска) која и поред чињенице да *јесте* део европског културног корпуса, понизно пристаје да слободу писања замени за наручено политичко брбљање и брабоњане, које, јасно, не приличи европским, али се очекује, рецимо, од балканских књижевности. Од када сам први пут прочитао овај моћни Кишов есеј – а то је било негде на трећој години студија – био сам уверен да после тог есеја нико одавде више неће тражити од наших писаца или списатељица да пишу у знаку најприземнијег

homo politicusa

. Био сам уверен да су та времена коначно прошла.

Тридесет година након Кишове одбране слободе књижевног стварања, уверио сам се да, нажалост, има људи који Киша не могу да схвате: један од њих борави на месту управника Народне библиотеке Србије, институције која уз подршку Фонда за отворено друштво објављује Конкурс за откуп књига из области друштвених наука, хуманистике и

ангажоване књижевности за мрежу матичних и универзитетских библиотека у Србији. [4]

Пасус посвећен књижевности у овом конкурс гласи овако: “Уз то, ове године у избор улази и квалитетна домаћа и преводна књижевност, проблемски и критички оријентисана, са изразитим друштвеним ангажманом, односно књиге домаћих аутора, аутора из региона и иностранства, које на књижевно успео начин обрађују теме попут ратних сукоба током распада СФРЈ, односа појединца и политике, слободе и једнакости у условима драматичних економских, еколошких и технолошких промена, питања кривице и одговорности, идеолошке и медијске манипулације, статуса и односа између разних и различитих врста идентитета (национални, класни, културни, политички, верски, полни итд).”

Неко ко је читао Кишов есеј запитаће се шта овде значи синтагма “изразити друштвени ангажман”, та хипербола којој чак ни “ангажованост” није више довољан? Шта значи диктирање пожељних тема чији егземплар представљају “ратни сукоби током распада СФРЈ”? Да ли то значи да у списак пожељених тема не спадају, рецимо, ратни сукоби из пролећа '99. будући да се тада СФРЈ, строго узевши, већ распала? Конкурс дакле, уређује једну морбидну *ранглисту жртви* по којој су оне из '96. већи скандал од оних из '99, или од оних из 1914. или рецимо, 1941. године?

Запитајмо се: какво је уопште то учитељско диктирање теме – подмукло уведено у игру као тобож необавезни пример – које савремену српску књижевност жели да претвори у збир ученика и ученица који пишу писмене саставе на задате теме, маштајући само о петици (тј. о пет примерака које ће им откупити НБС, ако не “промаше тему”).

Сваки студент који је положио прву годину било које књижевности, зна да питање естетске релевантности неке песме/приче не зависи од тога да ли говори о мами или тати, зими или пролећу, рату или миру, Првом или Другом светском рату. Сваки студент српске књижевности такође зна да је беспоговорна веза између теме и “квалитета” у новијој српској књижевност постојала једино у времену између 1945. и 1952. године, тј. у доба док је књижевност била синоним за агитацију и пропаганду (краће речено – АГИТПРОП). Да би се у то време постало песник/писац, требало је само да поспете по стиховима/реченицама што више кључних речи као што су Тито, Партија, КПЈ, НОБ, а да све остало подведете под синтагму “слуге окупатора”: тако је настајала књижевност која би у терминима новоговора Конкурса постала књижевност “са изразитим друштвеним ангажманом” односно књижевност која не сумња, већ папагајски понавља оно што чује око себе.

Како од једне европске књижевности начинити зулу књижевност

Пише: Слободан Владушић
уторак, 01 јун 2010 18:26

Направимо сада један мали експеримент да видимо у какву књижевност би требало да се претвори савремена српска књижевност. Обрадимо, по понуђеним критеријумима Конкурса, следећа дела: Лаза Костић *Santa Maria della Salute*, Исидора Секулић *Сапутници*

Васко Попа

Кора,

Иво Андрић

Проклета Авлија

, Меша Селимовић

Дервиш и смрт

, Данило Киш

Пешчаник

, Растко Петровић

Људи говоре

, Борислав Пекић

Беснило

, Иван В. Лалић

Четири канона

.

Лаза Костић, *Santa Maria della Salute* – песник се подсмева властитом критичком ангажману (“Опрости мајко света, опрости/што наших гора пожалих бор”) и тако укида своју друштвену функцију; тј ова песма не служи ничему.

Исидора Секулић, *Сапутници* – сувише пажње посвећено властитој главобољи уместо злочинима српске војске у балканским ратовима; дакле, књига није “проблемски и критички оријентисана”.

Васко Попа, *Кора* – цитирајмо једног критичара Попе из времена књижевности са “изразитим друштвеним ангажманом”: “И нема смисла данас, када се боримо за социјализам и нови живот, који изискује напоре, када излазимо на улице да бранимо Трст и кров над главом, тражити од нас да пишемо и читамо галијаматисе, уместо важнијих и паметнијих ствари” [\[5\]](#), тј. на пример да читамо поезију “проблемски и критички оријентисану” како би се то рекло у Конкурсу.

Иво Андрић, *Проклета авлија* – застарео роман, само се причају неке приче о женама и браћи, недостаје година када је радња дешава, турски затвори су описани стереотипно.

Пише: Слободан Владушић
уторак, 01 јун 2010 18:26

Меша Селимовић, *Дервиш и смрт* – без друштвеног ангажмана, јер писац тврди да су сви људи увек на губитку.

Данило Киш, *Пешчаник* – недовољно изражен друштвени ангажман: нигде се не виде логори, судбина главног јунака није довољно јасно предочена.

Растко Петровић, *Људи говоре* – књига није “проблемски и критички оријентисана”, јер људи само нешто говоре, без везе.

Борислав Пекић, *Беснило* – не обрађује се тема “попут ратних сукоба током распада СФРЈ”.

Иван В. Лалић, *Четири канона*, реакционарно и назадно.

Ипак, мора да постоји НЕКО ко ће задовољити критеријуме Конкурса. Пробајмо да их применимо на дело једног такозваног писца. Да, да, ствари сада коначно постају јасније:

Марко Видојковић, *Канце*: “проблемски и критички оријентисана књига са изразитим друштвеним ангажманом, која на књижевно успео начин обрађује теме попут ратних сукоба током распада СФРЈ, односа појединца и политике, слободе и једнакости у условима драматичних економских, еколошких и технолошких промена, питања кривице и одговорности, идеолошке и медијске манипулације, статуса и односа између разних и различитих врста идентитета (национални, класни, културни, политички, верски, полни итд).”

Сада све постаје јасно, бар на краће стазе: ето како изгледа идеални роман из угла НБС-а, оно што ваља да се откупи, да би студенти на универзитетима имали шта да читају. Међутим, конкурсно задавање тема савременој српској књижевности у стилу пролеће-је-стигло-у-мој-град, има и дубље консеквенце од оне по којој управник/учитељ очекује 20 идентичних пролеће-је-стигло-у-мој-град радова.

Навешћу само једну консеквенцу, ону која ми се чини најважнијом: *инсистирајући у Конкурсу на “изразитом друштвеном ангажману” НБС протерује српску књижевност из домена европских књижевности*

. Налог да се пише књижевност у “изразитом друштвеном ангажману” (у контексту препорученог временског одсечка којим писци/писатељице треба да се баве) претпоставља да је тзв. обична књижевност (тј. она која нема “изразити друштвени ангажман”) аполитична. То је међутим, нетачно: књижевност, европска књижевност тачније, није једнодимензионална творевина, естетска или политичка, већ мултидимензионална; она је естетска

и политичка чињеница у исто време. О тој мултидимензионалности књижевног дела које укључује и политичку димензију, сведочи и књига

Политика књижевност

Жака Рансијера, једног од најзначајних филозофа данашњице. Рансијер пише да се политика књижевности “не односи на начин на који писци у својим делима представљају друштвене структуре, политичке покрете или различите идентитете. Под изразом ‘политика књижевности’ подразумева се да се *књижевност бави политиком остајући књижевност* [курзив С.В.]”

[6]

Из овога произилази да подела на естетски релевантну/аполитичну и ангажовану књижевност, коју експлицира НБС путем Конкурса, у савременој европској мисли не постоји. Али Рансијер овде имплицира и једну другу разлику, разлику између књижевности која се бави политиком и остаје књижевност, и текстова који се баве политиком али тако да престају да буду књижевност. Овим другим текстовима се Рансијер неће бавити. Они за њега не постоје.

Тако се, као што је већ Киш показао, имплицитно формулише разлика између мултидимензионалних европских књижевности и политички једнодимензионалних неевропских књижевности; Едвард Саид, тврди да је “погешно настојати да се покаже како ‘друге’ афричке или азијске књижевности, са њиховом *много очигледнијом повезаношћу са политиком и моћи*

, [курзив С.В.] могу бити проучаване као да су, заправо, високо аутономне и естетички независне књижевности као француска, немачка или енглеска књижевност.”

[7]

Иако Саид у наставку свог текста настоји да изразиту ангажованост прикаже као особеност која је равноправна естетској аутономији књижевности, он тиме несвесно осуђује афричке и азијске књижевност на, пре свега,

политичку рецепцију

: у пракси то значи да промоција књижевности афричких и азијских бивших колонија у Европи зависи од политичких интереса, од тога колико та “књижевност” иде на руку различитим политичким центрима моћи, а када њена политичка вредност опадне, она се

одбацује као поцепана кеса.

Најједноставније речено: уколико пристане да буде много очигледније повезана са политиком и моћи, односно да буде изразито ангажована, као што јој саветује НБС звецкајући ситнишем, савремена српска књижевност ће се претворити у некакав сурогат афричке књижевности, у књижевност бивше (или садашње, или будуће) колоније, подједнако откинуте и од своје властите узорне традиције и од европског контекста унутар кога се све време свог трајања одвија. Ако се то деси, Србија ће се путем своје књижевности симболички претворити у *страно тело* на територији Европе, понављам, у *страно тело*, нешто попут трна који треба истиснути и избацити без трунке милости. Ето, то је дугорочни улог овог Конкурса: он је покушај претварања једне европске књижевности у књижевност колоније, оног тамног невидљивог места одакле долазе само сировине, профит и људски ресурси, као и некакви мало боље опрани дивљаци који пишу текстове што потврђују да је колонија једино и заслужила да буде колонија, тј. да метропола има право да чини са колонијом чини све шта јој је воља.

[1] Данило Киш, *Есеји*, Светови, Нови Сад, 2000, стр. 118.

[2] Исто, стр. 119.

[3] Исто, стр. 119.

[4] http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=2695

[5] Божа Булатовић, “Сретен Перовић и неспретна одбрана модернизма” (наведено према: Ратко Пековић, *Ни рат ни мир*, Филип Вишњић, Београд, 1986, 169.)

[6] Жак Рансијер, *Политика књижевност*, Адреса, Нови Сад, 2008, 7.

Како од једне европске книжевности начинити зулу книжевност

Пише: Слободан Владушић
уторак, 01 јун 2010 18:26

[7] Edward Said, "Figures, Configurations, Transfigurations" u: *New historical literary study*, ed. J.N.Cox, L. J. Reynolds, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1993, 328.